

Jurgis
Kunčinas

PAVILAS

I.

VIŠNIAI

Jurgis
Kunčinas

VAIZDAS
Į MĖNULĮ

Apsakymai

VILNIUS 1989

Kelneris, aptarnavęs Sartrą

Jokūbo Švarco pasakojimas

Niekuomet nesiimčiau pasakoti panašių dalykų, jeigu tai nebūtų gryniausia tiesa, bet vis dėlto klo-siu kuo trumpiau, be jokių apibendrinimų ir trak-tavimų — tai aiškiai ne mano daržas, nors egzisten-cionalizmas turbūt nesvetimas nė vienam žmogui, taigi ir restorano kelneriui, kelneriui gal kaip sykis.

Būsiu atviras — Sartrą, prancūzų rašytoją, regė-jau truputėlį ilgiau nei tris valandas ir pats su juo beveik nebendravau. Jis su žmona buvo apsisto-jęs mūsų viešbutyje, turėjo užėmęs labai gerą nu-merį — buvo proga pabuvoti tame apartamente... na, nesvarbu. Restorane man buvo patikėta aptar-nauti jo, jo žmonos ir kviestinių svečių stalą. Pie-tavo jis čia ne vieną kartą, bet su kompanija, su rinktiniais žmonėmis, tik vieni buvo tokie pietūs. Viskas vyko labai rimtai, ore tvyrojo tikrai nekas-dienė nuotaika, Nešmirinėjo nei fotografai, kurie

vėliau sekiojo paskui rašytoją kopose, nei spaudos vyrukai. Už ovalinio stalo sėdėjo žmonės, kuriuos pažįsta „visa Lietuva“ — ir visi valgė labai negodžiai, atsargiai — ypač buljoną. Jau pietų išvakarėse mane griežtai įspėjo, kad „būčiau formoj“. Tad nors valgyti buvo numatyta tik ketvirtą valandą dienos, tą naktį neėmiau nė gramo ir nėjau kortuoti į II korpusą — Sartras pas mus atvyko pirmusyk, ir apsi-juokti nederėjo. Be to, nelabai buvo kuo mane pa-keisti — Soloveičikui dar švietė mėlynė paaky po kautynių su Tbilisio aktoriais, Pranas Ū. buvo iške-liavęs į kelnerių konkursą Taline, o Levas, hm, per-nelyg panėšėjo į pedą — likau tik aš — lieknas, po-sausis, vos pliktelėjęs ir pakankamai santūrus. Pavardę „Švarcas“ aš paveldėjau iš savo antrosios žmonos, nes ankstesnioji mano pavardė — Putrius — nepatiko nei man pačiam, nei naujai žmonai, nei administracijai. Tiesą sakant, dėl tos naujos pavardės labiausiai ir susiviliojau antrusyk tuoktis. Taigi ap-tarnauti Sartrą paskyrė mane — turėjau, beje, ir patirties: tekdavo aptarnauti ne tik eilinius užsie-niečius, kurie anuomet buvo dar labai reti, užtat labai pūtėsi, bet ir aukštus Maskvos pareigūnus, negrų karaliuką ir t. t.

Vis dėlto tos dienos rytą mane mandagiai pa-kvietė užėiti pas administratorių — jo kabinete sė-dėjo man niekad nematytas vyriškis. Irgi mandagus, korektiškas, šarmotais paausiais. Nei apie menus, nei apie meniu jis nekalbėjo, apie etiketą irgi. Jis p a p r a š ė — jeigu užgirsčiau kurį mūsiškių ne-tinkamai elgiantis ar kalbant, arba p e r n e l y g jau lendant „tam garsenybei į užpakalį“ (jo žo-

džiai!), tai paskui užeičiau pas jį ir viską nuoširdžiai papasakočiau. Jis išsitraukė gražų parkerį ir užrašė man savo telefoną. Apsimečiau naivuoliu ir paklausiau, ką reiškia „netinkamai kalbėti ir elgtis“. Vyriškis iškart suraukė antakius ir pasakė, kad jeigu taip, tai vėliau teksią viską iškloti raštu!

Tuo tas pokalbis ir pasibaigė — nebuvo jis labai nemalonus, bet kad draugiškas, irgi nepasakysi. Turėjau dar pusdienį laiko, bet buvo prisakyta iš įstaiigos niekur neiti. Tarnybiniam kambarėlyje gėriau kavą, ir pro praviras duris administratorius parodė man vestibuliui einantį Sartrą. Toksai mažutis neišvaizdus ponelis, pamanytum, koks mokytojas ar ministro vairuotojas, bet šitiek tai aš jau žinojau: tokios rūšies garsenybės neišvaizdūs, striuki, o pasitaiko ir tikrų kvazimodų; visi apie juos šokinėja, linksi, šypso, bet tik ir laukia, kad greičiau išvažiuotų ir atkristų visi rūpesčiai. Nuobodžiui pravaikyti, o gal ir šiaip, administratorius padavė man Sartro knygutę — viena jau buvo išleista ir lietuviškai. Pavarčiau ją ir gūžtelėjau — tokias knygas, matyt, reikia skaityti naktį ir vienumoj — kaip darbą dirbti. Arba iškart mest į šalį. Pasidėjau knygelę ant servanto — jeigu bus proga, paprašysiu Sartrą autografo — maža kas gyvenime gali praversti!

Prancūziškai, aišku, nemokėjau — per tokius pietus kelneris privalo būti nematomas ir nebylys. Be to, pakaks vertėjų, ko gero, net nemūsiškių. Jeigu kas, maniau, apsieisiu su „silvūplė“ ir „mersy“ — tiek tai mokėjau ir aš, bet žinojau, kad pakaks tik „silvūplė“, dėkoti nebus už ką — mums, kelneriams, arbatpinigius iš užsieniečių imti griežčiausiai už-

gianta. Žinoma, galėjai imti, iš pradžių tau niekas nė žodžio nesakys, bet po savaitės jau pilstysi alų kur Užupy — lauke, iš cisternos, o ten arbatpinigių niekas neduoda — nėra tokios mados.

Visa nuklystu į lankas, o žadėjau nesikeroti. Plepiat mes, kelneriai, tik prieš savo klientus dedamės vos ne pusdieviais. Ir mūsų leksikonas, žinoma, ne visų, akurdus, užtat, kai liekam vieni arba su virtuvės bobom, mūsų plikom rankom nepaims! Ypač po pamainos, kai išeina paskutinis svečias, o mes taurem geriam konjaką ir ryjam ungurius!

Gerai gerai, grįžtam prie Sartro. Tądien dar patyriau, kad jis turi du vardus — *Jean Paul*, tariamas Žan Pol, o mūsųškai būtų Jonas Paulius. Aš Jokūbas, prancūziškai būtų — *Jaques* — sakoma „Žak“, paįjstu ir čia vieną tokia pravarde. Visą šitą vardyną man išaiškino tokia smulki moteriškutė, užėjusi į kelnerių kambarį pasiteirauti, kuris čia mūsų aptarnaus šiandien svečius. Mudu ir pradėjom šnekučiuotis, ji, matyt, irgi nuobodžiavo. Pasisakė būslanti vertėja per iškilmingus pietus. Ir dar — tai jai didžiulė garbė. Tokia didelė, kad ji pernakt bluosto nesudėjusi. Šlifavusi kažkokias frazes, knaisiojusi po filosofijos žodyną, bet ir dabar visa virpanti iš jaudulio — ar pavyks? Maskvoje tai atsiradę didesnių „prancūzų“, ir tik kai *Jean Paul* netikėtai įsigeidė važiuoti į Lietuvą, paskyrė ją — pačiu paskutiniu momentu!

— O ko jis čia užsimanė važiuoti? — man jau pasidarė smalsu. — Galėjo užsimanyt į Rygą — ten puikiesni restoranai, o ir šiaip.

— Oi — sušuko moteriškutė ir nurijo kažkokius žodžius, man net pagailo jos. — Tai jūs nieko nežinot? Sartras nori pamatyti jūsų Sacharą! Dar Humboltas rašė apie ją — visoje Europoje nerasi kitos tokių vietos! Prieš karą ten gyveno ir Tomas Manas su šeima. Nejau niečnieko negirdėjot?

Na jau. Tiek tai aš, be abejo, girdėjau. Dar su pirmąja pačia vasarėjau ir Juodkrantėje, ir Nidoje. Buvom ir prie to Mano namelio — apšepęs toksai, aukštai ant marių kranto. Gal kai Manai ten gyveno, jis geriau atrodė.

— Vis dėlto, — pasakiau vertėjai, — geriau jau jis būtų važiavęs į Jūrmalą. Ten linksmiau. Visur asfaltas, gražūs namai ir daug restoranų — prancūzams patiktų. Aš pats ten buvau, — pasigyriau. — Ar gersit kavos?

Netekus žado smulkiais gurkšniukais ji siurbčiojo stiprią kavą, plonos raukšlytės žibėjo jai aplink akis, nors atrodė dar jaunytė. Žinot, būna tokių moterų — iškart neatskirsi, ar jai septyniolika, ar penkiasdešimt. Susivokiau, kad mudu kalbėmės apie skirtingus dalykus, kad kažkuria prasme ji daug aukštesnė už mane, nors mano ūgis 192 cm ir aš esu žaidęs krepšinį už Panevėžio gimnaziją. Ji labai norėjo man kažką paaiškinti, tik jai niekaip nesisėkė. Abu nutilom, ji užsirūkė, o aš, senas asilas, net nespėjau kyšteletėti žiebtuvėlio. Tyla darėsi nesmagi, bet čia įbėgo administratorius ir springdamas pranešė, kad pietūs įvyksią dviem valandom ankščiau — Sartrai nebenorį kopti į Cedimino kalną! Jiems pakakę Onos ir Petro Povilo bažnyčių, o pasikui nuo Aušros vartų įledu su žmona perėję visą

Gorkio gatvę, truputėlį nuvargę ir dabar sėdi savo kambariuose.

— Jis net paklausė, kodėl tokia sena gatvė pavadinta Gorkio vardu! — sušuko administratorius, Kokia gėda, pamaniau ir nuėjau į tarnybinį tualetą, gerai nusimazgojau rankas, nors jos buvo švarutėlės. Kai grįžau, vertėjos akys buvo raudonos, matyt, ji kažko verkė. Bet tuojau susitvardė, pasisakė esanti Marija Jakovlevna, o aš gal ir nevykusiai pajuokavau, kad Jokūbas ir Jakovas, ko gero, iš vieno kelmo spirti. Marina Jakovlevna tik graudžiai šyptelėjo, aš jai vėl pripyliau puodelį juodos kavos ir nutariau — tebūnie, kas bus — iš savo asmeninio fondo pasiūliau lašelį armėniško konjako. Matytumėt, kaip ji apsidžiaugė — nušvito, dar smulkesniais gurkšniukais nei kavą išsiurbė konjaką, kažkaip atlėgo visa, raukšlytės išsilygino, ji kelis syk pakartojo: „blagodariu, blagodariu“, bet daugiau negėrė nė lašelio. Aš irgi maktelėjau — vienu gaistu, bet ne dėl to, kad nežinočiau, kaip prie žmonių geriama — vengiau administratoriaus — šis tikriausiai būtų mane nušovęs! Ir aš pats pasijutau geriau, mudu vėl gyvai sušnekom, dabarėjosi lengviau, bet įlėkęs administratorius sušuko, kad pietūs už pusvalandžio, nes Sartrai gal dar sutiks važiuoti į Trakus!

Dabar jau noriu pasakyti, kad buvau vyresnysis kelneris. Savo žinioj turėjau tris jaunos vaikus, bet kada pasiruošusius ateiti pagalbon, palaikyti ryšį su virtuve. Jie buvo pavaldūs man visur kur — pakako tik pirštu pamoti. Su šia brigada aš ir nuėjau į kambarį šalia MBS — Mažosios banke-

tu salės. O Mariją Jakovlevną nusivedė vienas kvietinių svečių — praeidamas mačiau, kaip visas jų būrelis stoviniuoja, nerimauja, rūko, grėžiojasi vienas į kitą ir tylutėliai kalbasi — dievaži, tas sambaris man priminė šermenis, o ne džiugų susitikimą su Europos garsenybe. O gal tik man, kelneriui, taip atrode? Mačiau daug nemažo rango vyrų, pietavusių MBS — visi būdavo smagūs, šmaikštūs, ypač po oficialių testų. Ir iš anų buvo draudžiama imti arbatpinigius, bet jie mokėdavo duoti!

Aš ir mano brigada kapų tyioj iškiausėm, kaip už stalo susėdo Lietuvos delegacija, praslinko dar penketas ilgų tylos minučių, o paskui jau užgirdau kimų Marinos Jakovlevnos balsą ir supratau, kad atėjo ir pats *Jean Paul* su žmona. Mostelėjau vyrukams — šaltieji patiekalai — ikrai, ungurys, paštetai ir salotos nukeliavo ant stalo — iš anksto nieko nekrovėm, čia juk ne pomidorai ir silkė. Visi varžėsi valgyt, veikiausiai ir Sartras. Girdėjosi vien prislopintas šurmulyš, pakvipo cigaretėm. Bet buljoną baigė gan greit. Antrą patiekalą administratorius įsakė nešti irgi nedelsiant — antraip atšals! — vaikinai nešiojo, aš pilsčiau gruzinišką sausvynį. Pildamas linktelėjau Sartro žmonai, nežinau ar tinka čia sakyti — Sartrienei, — ji šyptelėjo man, tokių mandagių šypsnių jau buvau matęs. Vienas sau nusiviečiau — kažkuris organizatorių buvo pasiūlęs patiekti cepelinų su spirgučiais, man rodos, Sartras būtų turėjęs vargo su jais!

Sėdėjau „užkulisuose“ ir slapčia stebėjau Sartrą. Dabar jis man pradėjo patikti. Visai nebeatrodė panašus į mokytoją ar šoferį. Į nieką nebeatrodė

panašus. Žinau, paikai kalbu, bet tuomet labai pasi-
gailėjau, kad nemoku prancūziškai — taip norėjau
tarti svečiui kelis gerus žodžius! Tokio kuklaus žmo-
gaus šitoj salėj dar nebuvo matęs. Maniau, kad
visi prancūzai dar didesni pasipūtėliai už „mème-
lenderius“, iš kurių buvo kilusi mano antroji — Švar-
cattė. Iš knygų ir filmų jau žinojau, kad prancūzai
lėbautojai ir mergininkai. Sartras nebuvo nei toks,
nei anoks. Tiesa, su moterimis jis buvo labai man-
dagus. Pats krovė Marinai Jakovlevnai torto, nes
jau buvo „saldaus stalo“ metas, o ji žvelgė į jį še-
šiolikmetės akim. Man atrodo, kad per visus pietus
Marina Jakovlevna nepratarė nė žodžio, ji tik rijo
juos, kaip ir su manim kalbėdama. Tačiau prie stalo
buvo dar du keisti prancūziškai kalbantys vyrukai,
į kuriuos Sartras žvelgė su neslepiamu smalsumu,
kartais net šyptelėdavo. Paprastesnių ir kuklesnių
klientų aš nebuvo regėjęs — jiedu beveik nepa-
lietė jokio valgio! Žinojau, kad tuoju prasideš ka-
va ir rimti pokalbiai — konjako bus nedaug. Jau
mačiau, kad dabar apsieisiu ir vienas — vaikinus
pasiunčiau į „užnugarį“. Sėdėjau už žalių draperijų
ir laukiau — kai tik reikės, viską spėsiu pats.

Jie tikrai pradėjo ilgas kalbas. Slapčia gurkste-
lėjau konjako, ir kažkodėl labai pagailo, kad sve-
čias tuoju paliks Žaliąją salę ir aš tikriausiai nie-
kad jo nebematysiu. Na klek jie čia dar kalbės?
Ir vis vertėjo gelbstimi. Tik vienas mūsų atstovas —
dažnai matydavau jį „Kregždutėje“, kalbėjo laisvai,
be jokio sunkumo, Sartras atidžiai jo klausė, bet
senuką tuoju mandagiai nugesindavo kuris vienas
iš tų dviejų vertėjų. Man pagailo to žmogaus — jis

kalbėjo tyliai ir, rodos, pats nelabai teprigirdėjo. Tik supratau, kad jiedu su svečiu lyg ir buvę patį patį ankščiau — labai seniai, bet vis dėlto!

Brigada laukė čia pat, administratorius irgi, matyt, ant pirštų galų slankiojo netoliese, bet ten, salėje, niekam mūsų nereikėjo. Visgi sėdėjom ir laukem menkliausio vieno mūsų žmogaus mosto — o gal mūsų ir prisireiks, kas žino?

Ir prisireikė! Prasiskyrė draperijos, ir prieš mane išdygo pats Sartras! Aš taip apstulbau, kad pašokau, sumušiau kulnį ir gerokai per žemai nusilenkiau, pats pajutau, kad per žemai. Egzistencialistas taip nusikvatojo, kad ir aš išraudęs išsišiepiau, o paskui jis paprasčiausiais tarptautinio bendravimo gestais parodė, ko jam reikia. Buvau praręs, kad net didžiausieji šios salės svečiai patys susiranda tą vietą, bet šįkart paslaugiai atvėriau tas duris ir vėl kvailai šypsodamas nusilenkiau. Grįždamas iš TEN, Sartras pasistiebęs plekštelėjo man per petį — tik daug vėliau suvokiau, kad tai buvo vienintelis mano tiesioginis sąlytis su pasauline kultūra! Ek, spustelėjau sau kelį ir įsižnybiau ausin — išgersiu dar taurelę — blogiau nebus.

Suramino mane tas gurkšnįs... O ten, salėje, kaip syk prasidėjo malonus (ir delikatus sykiu) pokalbis, aš juk viską girdėjau. Pagaliau laisvai prabilo ir Marina Jakovlevna. Taip ramu, miela buvo — jokių tostų, šurmulio — girdėjau kiekvieną žodį. Nagi, nagi! Mūsų žmonės pradėjo atkalbinėti Sartrą nuo kelionės į Lietuvos Sacharą! O jis, kipšas, laikėsi savo. Rašytojo žmona tylėjo — dar nebuvau matęs tokių orių žmonių. Via pasigirdavo „Nidden“, „Hum-

boldt", „Mann“... Taigi, jie atkalbinėjo, o Sartras šypsojosi ir vis tiek norėjo ten važiuoti. Pagaliau į šneką įsiterpė toks niūrus, visą laikį iš padilbų žvelgęs žmogus su maišiukais paakiuose. Nujaučiau, kad jis turi ir nemažą karinį laipsnį. Net kai pyliau jam karštutėlį buljoną, jis nepatraukė rankovės — galbūt jau gi nuplikytis! Šit jis ir pasakė per vertėją:

— Pasakykit ponui Sartrui, kad dabar į Nidą nėra ko važiuot.

— *Purqua?* — klaustelėjo nustebęs Sartras. — *Purqua pas?*

Ir tuojau Marina Jakovlevna:

— Kodėl? Kodėl gi ne?

— Na matot, — pasakė žmogus, — Nepodumajte ničego plochogo. Labai prastas kelias. Kratys!

Sartras nusijuokė ir atsakė, kad prasti keliai jam ne pirmiena, o jo žmona irgi linktelėjo — kelionę iškęsim!

Stojo tyla — nesmagi, kitais atvejais paprastai kas nors šūkteli kokį paiką tostą — o čia ką daryti? Tramtararam, pasakytų mūsų durininkas Zenonas, bet čia gi niekas taip nepasakys.

— Klausykit, ponas Sartrai, — pasakė tas žmogus (per vertėją), — na, kurio galo jums ten važiuoti? Komforto jokio!

— Komforto man ir nereikia, — irgi per vertėją nusišypsojo rašytojas.

— Ten nebus net tikro tualetot! — atakavo vyras.

— O! Aš labai mažai valgau! — visai nudžiugo Sartras.

Visi, net mūsų škiečiai, mandagiai sukrizeno — Sartras pasirodė tikrai nevalgus.

Svečias rimtai užsispyrė vykti Nidon, net sakė, kad tik dėl to čia ir atvažiavęs. Vėl pasigirdo „Niddan“ ir „Humboldt“. Kalbėjosi mandagiai, bet įtemptai. Matyt, dar anksčiau buvo nutarta, kad jei Sartras spyriosis, tai labai nereikia jo atkalbinėti, tegu sau važiuoja. Vis dėlto bandė jį atkalbėti — atseit būtų geriau, jei nevažiuotų...

Na o paskui aš jau nebesiklausiau. Jie ten sėdėjo, sėdėjo, man pabodo. Tik jau išeinant, vis dėlto išdrišau jam paduot knygelę pasirašyti. Jis maloniai sutiko, tik mūsiškiai dėbčiojo į mane kaip į viešosios tvarkos pažeidėją. Ir tegul! Vėliau vienas mano klientas išvertė man, ką Sartras buvo man užrašęs: „Gerajam žmogui, padėjusiam man papietauti Lietuvoje!“ Jo žmona irgi linktelėjo man išeidama. Tik daug vėliau sužinojau, kad ir ji rašytoja...

Na, kai jie visi išsiskirstė kas sau, pagaliau atlėgom. Administratorius atnešė butelį gero konjako, tuojau, žinoma, su savo mėlyne prisistatė Soloveičikas, Levas atnešė šampano, net Pranas Ū. kaipsyk grįžo nieko nelaimėjęs iš to konkurso. Administratorius įsakė nieko neleisti į MBS, o kadangi didžiuma delikatesų buvo net neliesti, puota užtruko...

Tik šė tau kad nori! Atbėgo tas rūstuolis žilais paausiais, su kuriuo kalbėjausi ryte. Ir kad pradės mane kamantinėti — kas, kaip?! Viskas okei, atsakinėjau, viskas okei! Jau buvau spėjęs kiek užkaušti po tokių nepaprastų pietų. Štai jis klausia:

- Nesusipratimų buvo?
- Okei! — atsakau aš.
- Ar nelindo jie ten, kur sakiau?
- Okei! — šaukiu.

O! kaip jis supykol Net konjako negėrė, nors visi labai siūlėm. Gerai, kad neparodžiau jam tos knygelės su autografu — tikrai būtų atėmęs kaip kokį daiktinį įrodymą.

O mes gerai tada papuotavom, Sartras valgė tikrai nedaug.

POST SCRIPTUM. Tą kelnerį mes kažkodėl vadinavom Jokymu, jis buvo šaunus vyrukas. Kurį laiką dar dirbo barmenu vienoj užėigoj, pusrūsy, neskysiu kur. Įkaušęs vis apsakydavo tuos pietus su Sartru, rodė tą knygelę su autografu ir man. Į barmenus jį pervėdė todėl, kad nemokėjęs tinkamai aprašyti anų garsių pietų, bent taip jis sakė. Galimas daiktas, rašytojo gyslelės Jokymas tikrai neturėjo — jis buvo gyvo žodžio meistras. Buvo pradėjęs smarkiai pilti į gerklę, bet paskui susiėmė ir ėmė studijuoti gamtos mokslus neakivaizdiniu būdu, įsitraukė į juos iki smakro! Sutiktas vis mėgdavo pasakoti apie vorų dauginimąsi. Štai, sakydavo jis, ar žinai — vos apvaisinta vorienė suėda vorą! Ta tema jis mėgdavo papliaukšti ir vis pridurdavo rimuotai — kaip gerai, kad mes ne vorai! Jokymas beveik niekad nesirgdavo, buvo visad smagus, šaipokas, bet vieną sykį kažkaip nuėjo į polikliniką, kažkuom pasiskundė, jį paguldė į klinikas, o vakare jis ir pasimirė... Ir Sartras jau buvo miręs — šitą žinojo visi proto maišai. Galbūt jie susitiko geresniame pasaulyje ir, turėdami begales laiko, prisiminė anuos pietus?

Vargu... Kelneris ir lieka kelneriu, o Sartras Sartru. Net ir po mirties.

Kod

Eseis

K

nink

galėt

dėl t

taigi

tiesu

ar

Liau

šalin

men

trau

ir t

sen

čioj

dar

kur